

Úverové riziko

Úverové riziko banky vyplýva z platobnej neschopnosti či platobnej nevôle dlžníkov splatiť úver vrátane úrokov, popr. i iné záväzky voči banke (pochádzajúce z nakúpených úverových cenných papierov v portfóliu banky, poskytnutých záruk, devízových obchodov atd.).

Podľa *Opatrenia ČNB č. 2/2004 k vnútornému riadiacemu a kontrolnému systému banky* sa rozumie úverovým rizikom „**riziko straty banky vyplývajúce zo zlyhania zmluvnej strany tým, že nedostojí svojim záväzkom podľa podmienok zmluvy, na základe ktorej sa banka stala veriteľom zmluvnej strany**“.

Ide v podstate o to, že klient nedodrží zjednané podmienky finančnej transakcie, a banke tým vznikne finančná strata. Môže ísť o príčiny:

- *interné* – závislé na nesprávnych rozhodnutiach banky o alokácií aktív;
- *externé* – dané celkovým vývojom ekonomiky a politickou situáciou.

Úverové riziko je priamo úmerné lehote splatnosti a objemu poskytnutého úveru. Z hľadiska bezpečnosti úverových obchodov má veľký význam **úverová zmluva**, ktorá jednoznačne identifikuje dlžníka alebo spoludlžníkov, pohľadávku, práva a povinnosti oboch strán a najmä postup banky v prípade, že klient prestane plniť svoje povinnosti.

Pre minimalizáciu rizika má značný význam systém **riadenia úverového rizika**. Pomocou stanovenia kompetencií jednotlivých pracovníkov, metodických predpisov a pravidiel komunikácie sa banke ľahšie podarí vytvoriť optimálnu štruktúru portfólia úverových obchodov. Ide o vyváženie bezpečnosti a výnosnosti bankových obchodov.

Súčasťou riadenia úverového rizika je jeho **identifikácia, meranie, zaistenie a sledovanie**.

Riadenie úverového rizika prebieha v banke **na úrovni**

- jednotlivých úverových obchodov,
- úverového portfólia,
- bankového portfólia.

Na jednotlivých úrovniach je riadenie úverového rizika založené na **stanovení úverových limitov**. Tieto vyjadrujú mieru rizika, ktorú je banka schopná akceptovať. Niektoré sú dané externe ako záväzné predpisy (dodržovanie kontrolované orgánmi bankovej regulácie), iné stanovené bankou interne.

Typy úverových limitov:

- pre jednotlivých klientov a skupiny klientov - stanovené na základe politiky diverzifikácie rizika a úverovej angažovanosti,
- pre odvetvie - na základe ratingu odvetvia,
- pre krajiny - na základe ratingu krajín,
- limity kapitálové - vo vzťahu k výške vlastného kapitálu banky.

Úverové riziko a úverový proces

Úverový proces má niekoľko krokov a pevne stanovené pravidlá. Začína žiadosťou klienta o úver, hodnotením jeho dôveryhodnosti, ekonomickej spôsobilosti a jeho možností zabezpečiť úver požadovanými hodnotami.

Nasleduje vyslovenie záporného stanoviska banky k požadovanému úveru, alebo uzatvorenie úverovej zmluvy, na ktorú nadväzuje poskytnutie úveru, jeho sledovanie (monitorovanie) a pri problémových úveroch ich riešenie.

Dôležité je **monitorovanie bankou poskytnutého úveru**, mala by:

- sledovať platobnú disciplínu úverového dlžníka,
- sledovať podmienky plnenia úverovej zmluvy, hlavne predkladanie informácií o aktuálnom ekonomickom stave dlžníka (finančné výkazy),
- vypracovávať finančné a nefinančné analýzy v oblasti podnikateľských aktivít dlžníka,
- kontrolovať zmeny predpokladov, za ktorých bol úverový vzťah uzatvorený,
- kontrolovať aktuálnu a reálnu hodnotu záruk, sledovať ich aktuálnu likviditu.

Záverečná etapa monitorovacieho procesu definuje stav úverového portfólia banky podľa jednotlivých úverových pohľadávok pomocou inventarizácie a kategorizácie pohľadávok v zmysle opatrení ČNB a posudzuje nutnosť tvorby opravných položiek a rezerv ako zdrojov krytia úverového rizika.

Faktory spôsobujúce problémové úvery:

- na strane klienta - nezvládnutie riadenia, napr. príliš nákladné prevádzkovanie, neuspokojivé finančné výsledky a tým neschopnosť splácať úver,
- na strane banky – nezvládnutie riadenia banky a problémy v práci úverových pracovníkov.

Konkrétne riziká úverového procesu, napr.:

- technická a personálna pripravenosť banky,
- vysoká koncentrácia úverov do určitého odvetvia alebo určitej skupine klientov,
- nedostatočné zaškolenie personálu, nízka odborná úroveň pracovníkov,
- neúčinné a nevhodne definované zásady úverovania,
- nedostatočný systém hodnotenia kvality úverového portfólia,
- podceňovanie monitorovania úverov, spracovávanía zmluvných dokumentov a kontroly prostriedkov zabezpečujúcich poskytnutý úver,
- novelizácia zásad a techník úverovania s časovým oneskorením, využívanie zastaraných poznatkov apod.

Kvalita úverových aktív je ovplyvňovaná rizikovým počínaním banky, ak poskytuje úvery podnikateľským subjektom:

- začínajúcim,
- vysoko zadlženým,
- strácajúcim podiel na trhu a konkurenčnú schopnosť,
- bez primeranej analýzy a kontroly ich schopnosti úver splatiť,
- bez dostatočnej podkladovej dokumentácie,
- koncentrovaným v jednom odvetví alebo u jedného klienta.

Kvalita úverového portfólia banky a riešenie rizikových úverových pohľadávok

Zatiaľ čo štruktúru úverového portfólia z hľadiska účelovosti poskytnutých úverov si banka určuje sama prostredníctvom zvolenej stratégie a obchodnej politiky, **kvalitu úverového portfólia** banky ovplyvňuje ekonomická pozícia úverových dlžníkov (ich reálne finančné toky).

Vývojové tendencie úverového portfólia sú vyjadrené **mierou návratnosti úverov**, t.j. nielen schopnosťou, ale i ochotou dlžníkov úver splácať.

Rizikový (problémový) úver je taký, pri ktorom klient nie je schopný postupovať plne v súlade s dohodnutými podmienkami alebo kde banke hrozí možnosť vzniku čiastočnej alebo úplnej straty.

Možné alternatívy banky pri riešení problémových úverov:

- vyčkávať,
- zlepšiť si svoju vlastnú pozíciu,
- znížiť úroky z úveru,
- okamžite uplatniť pohľadávku za dlžníkom,
- zaistiť dodatočné zaistenie úveru,
- poskytnúť ďalší úver,
- vypracovať predbežnú dohodu medzi veriteľmi,
- vypracovať program reštrukturalizácie dlhu,
- pôsobiť na prijatie poradcov do vedenia firmy dlžníka,
- podať žalobu na súde,
- vyvolať nedobrovoľnú likvidáciu alebo reorganizáciu,
- zúčastniť sa na nedobrovoľnej likvidácii alebo reorganizácii,
- pristúpiť na mimosúdne urovanie.

Základné spôsoby reštrukturalizácie úverového vzťahu:

- refinancovanie - banka poskytne úverovému dlžníkovi úver na splatenie skôr vzniknutých záväzkov z úverového obchodu,
- prevzatie dlhu – ak sa nájde právnická, príp. fyzická osoba, s ktorou banka bude súhlasiť, aby záväzok za dlžníka prevzala,
- pristúpenie k záväzku - pristúpenie nového dlžníka (spoludlžníka) k pôvodnému,
- kapitalizácia pohľadávky - výmena za majetkovú účasť na podnikaní úverového dlžníka,
- postúpenie pohľadávky - postúpenie (predaj) rizikovej pohľadávky za nižšiu cenu, než je jej nominálna hodnota.

Radikálnejšie prístupy svojou podstatou obmedzujú úverového dlžníka v nakladaní s jeho majetkom alebo obmedzujú jeho podnikateľskú činnosť.

Úverové riziko a riadenie aktív a pasív

Úverové riziko je v rozvahe banky obsiahnuté v týchto **aktívach**:

- poskytnuté úvery klientom /vrátane bánk/,
- bankou nakúpené úverové cenné papiere.

V rámci politiky riadenia aktív a pasív si banka stanoví rozsah a percentný podiel uvedených aktív na celkovej bilančnej čiastke v rôznych časových dimenziách (strednodobé i krátkodobé).

V rámci managementu štruktúry bankovej rozvahy sú pre politiku rizika dôležité tri základné body:

- obmedzenie rozsahu aktív spojených s úverovým rizikom,
- rozptýlenie úverového rizika vhodnou diverzifikáciou,

- zaistenie sa proti úverovému riziku vhodnými nástrojmi.

Často je portfólio cenných papierov vytvorené bankou v opačnom vzťahu k úverovému portfóliu banky. Čím je úverové portfólio rizikovejšie, tým je portfólio cenných papierov menej rizikové a naopak.

Vzťah úverového rizika k:

- **zisku:**

Vplyv úverového rizika na zisk sa prejavuje v nasledujúcich smeroch:

- nutnosť tvorby opravných položiek a rezerv – tvoria sa ak má banka pochyby o schopnosti dlžníka splatiť istinu, úroky z poskytnutého úveru,
- zníženie príjmov banky nesplácaním úrokov - neplánované zníženie úrokových výnosov (pokles úrokovej marže, výnosnosti aktív a výnosnosti kapitálu).

- **k likvidite:**

Úver, ktorý prestal byť splácaný, môže naďalej predstavovať hodnotu, ale v rozvahe banky zostáva ako nelikvidná položka. Úrokové platby k pasívam, ktoré takýto úver financujú, odčerpávajú likviditu, ale nesplácaný úver ju neprináša, pretože nie sú splácané úroky ani istina.

- **k úrokovému riziku:**

Klienti prestanú splácať úroky, ak dôjde k rastu úrokových sadzieb, čím sa zníži úrokový príjem banky.

Meranie úverového rizika a tvorba opravných položiek a rezerv

Zmyslom merania úverového rizika je vyčíslenie možnej straty z úverových obchodov banky. Na jeho základe sa banka rozhoduje o výške úrokovej sadzby, spôsobe jeho zaistenia, tvorbe rezerv, opravných položiek apod.

Metodické postupy v oblasti merania úverového rizika:

- **metódy založené na absolútnej pozícii v úverovom riziku** - udávajú, aký je objem bilančného aktíva, ktorý je vystavený úverovému riziku. Pri predaji úveru klientovi je úverové riziko predstavované celou hodnotou úveru vrátane splatných úrokov a poplatkov (možná korekcia ak existuje kvalitná zástava). Banka zatiaľ netvorí rezervy ani opravné položky. Začne ich tvoriť až keď dôjde k porušeniu podmienok úverovej zmluvy zo strany klienta,
- **metódy založené na očakávanej miere nesplácania úverovej pohľadávky** – odhadujú okrem výšky predpokladanej straty i pravdepodobnosť vzniku tejto straty. Celková riziková čiastka /výška potenciálnej straty/ je rovná súčinu pravdepodobnosti a výšky straty. Banka zaradí úver pri jeho predaji do príslušnej rizikovej kategórie a stanoví jeho rizikovú váhu. Očakávané miery nesplácania sa dajú použiť pri stanovení cien úverov. Malo by platiť, že úverová marža, t.j. rozdiel medzi úrokovou sadzbou z úveru a bezrizikovou úrokovou sadzbou odškodňuje veriteľa /banku/ za riziko, ktoré je vyjadrené očakávanou mierou nesplácania.

Ak banka stanoví pravdepodobnosť splácania u jednotlivých úverov, dokáže vyčísliť i riziko celého portfólia ako množstvo úverov, u ktorých očakávame, že splatené nebudú. Po takom vyčíslení je možné sa rozhodnúť o tom, koľko úverového rizika na seba najviac vezme.

Úverové riziko a právne predpisy ČNB

Právne predpisy ČNB:

- Opatření ČNB č. 9 ze dne 6. 11. 2002, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek z finančních činností, tvorbu opravných položek a rezerv a pravidla pro nabývání některých druhů aktiv
- Opatření ČNB č. 5 ze dne 18. 12. 2003, kterým se mění Opatření ČNB č. 9 ze dne 6. 11. 2002
- Opatření ČNB č. 2 ze dne 3. 2. 2004 k vnitřním řídicím a kontrolnímu systému banky
- Vyhláška č. 333 ze dne 3. 7. 2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.

Opatrenie ČNB č. 9/2002, ktorým sa stanovia pravidlá pre posudzovanie pohľadávok, stanovuje bankám povinnosť **klasifikovať pohľadávky** (zahrňujúce istinu úveru, úroky a poplatky) z hľadiska ich kvality (rizikovosti) a perspektívy návratnosti. Klasifikuje sa celá pohľadávka, i keď po splatnosti sú len niektoré splátky. Pohľadávky voči jednému dlžníkovi majú vždy rovnakú klasifikáciu, ktorá zodpovedá pohľadávke s najhoršou kategóriou.

Klasifikácia pohľadávok sa uskutočňuje aspoň štyrikrát do roka, jednotlivé pohľadávky sa začleňujú do jednej z 5 kategórií:

- **Štandardné** - o ich úplnom splatení sa nepochybuje, splátky sú riadne hradené, žiadna z nich nie je po splatnosti dlhšie než 30 dní, žiadna z nich nebola v posledných 2 rokoch reštrukturalizovaná,
- **Sledované** - ich úplné splatenie je pravdepodobné, splátky sú hradené s čiastočnými problémami, avšak žiadna z nich nie je po splatnosti dlhšie než 90 dní, žiadna z nich nebola v posledných 6 mesiacoch reštrukturalizovaná,
- **Neštandardné** - ich úplné splatenie je neisté, čiastočné splatenie je však vysoko pravdepodobné, splátky sú hradené s problémami, avšak žiadna z nich nie je po splatnosti dlhšie než 180 dní,
- **Pochybné** - ich úplné splatenie je vysoko nepravdepodobné, splátky sú hradené s problémami, avšak žiadna z nich nie je po splatnosti dlhšie než 360 dní,
- **Stratové** - ich úplné splatenie je nemožné, predpokladá sa, že nebudú uspokojené alebo budú uspokojené len vo veľmi malej čiastke, splátky istiny a príslušenstva sú po splatnosti dlhšie než 360 dní.

Neštandardné, pochybné a stratové pohľadávky sa označujú ako **ohrozené pohľadávky**.

K jednotlivým klasifikovaným pohľadávkam banka vytvára **opravné položky** - rozdiel medzi istinou pohľadávky zvýšenou o nabehnuté príslušenstvo a bankou zohľadneným zaistením danej pohľadávky násobí koeficientom:

- 0,01 pre sledované pohľadávky,
- 0,2 pre neštandardné pohľadávky,
- 0,5 pre pochybné pohľadávky,
- 1,0 pre stratové pohľadávky.

Ak banka očakáva stratu zo správne zaradenej pohľadávky vyššiu než opravná položka stanovená podľa vyššie uvedeného výpočtu, môže zvýšiť koeficient maximálne na hranicu ďalšej kategórie.

Hlásenie o pohľadávkach podľa ich klasifikácie a hlásenie o pohľadávkach nesplácaných v lehote splatnosti vrátane príloh sa zostavujú podľa vzorov stanovených ČNB a poskytujú sa ČNB v stanovených lehotách.

Vo vyhláške ČNB, ktorou sa stanovia pravidlá obzretného podnikania ovládajúcich osôb na konsolidovanom základe, sa určuje postup kvantifikácie úverového rizika bankového portfólia a

obchodného portfólia regulovaného konsolidačného celku vzhľadom k jeho pokrytiu kapitálom banky. ČNB tu ďalej stanovuje limity čistej angažovanosti bankového portfólia voči jednej osobe alebo jednej ekonomicky spätnej skupine osôb.

Opatrenie ČNB k vnútornému riadiacemu a kontrolnému systému banky stanovuje požiadavky na riadenie úverového rizika a vytvára tým predpoklady pre obmedzenie strát z tohto rizika.

Základnou požiadavkou je, aby banka mala vhodnú stratégiu riadenia úverového rizika (schválenú predstavenstvom banky), ktorú následne premieta do svojej vnútornej predpisovej základne.

Stratégia riadenia úverového rizika musí stanoviť hlavne:

- prijateľnú mieru úverového rizika,
- metódy pre riadenie úverového rizika,
- sústavu limitov, ktorú banka bude používať,
- zásady pre vymedzenie povolených produktov, krajín, regiónov, segmentov trhov a zmluvných strán,
- základné požiadavky na organizačnú štruktúru banky z hľadiska riadenia úverového rizika, vrátane stanovenia právomocí, zodpovedností a toku informácií.

V súlade s uvedeným opatrením musí mať banka zodpovedajúci informačný systém a systém meranie a sledovania úverového rizika, ktorý zodpovedá rozsahu aktivít banky a podchytí všetky významné zdroje úverového rizika, vyhodnotí ich dopad na výnosy, náklady a hodnotu aktív a pasív banky tak, aby poskytol neskreslený obraz o miere podstupovaného rizika.